

NEKROLÓG

Berlász Jenő (Bp., 1911. augusztus 28. – Bp., 2015. december 6.). Életútja a 20. század történelmi fordulatait követte. A „boldog békeidők” szülötte, tanulmányi évei még a Horthy-korszak nyugodt idejére estek, de pályakezdését már a második világhétség árnyékolta be, mégis szerencsés és ígéretes indulásnak mondható. A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karának történelem–földrajz szakos hallgatója 1931–1935 között. Az egyetem elvégzése után a bécsi Magyar Történetkutató Intézet ösztöndíjasa, utóbb az Országos Széchényi Könyvtárban és az Országos Levéltárban dolgozott. 1942–1947-ben a Teleki Pál Tudományos Intézet intézeti tanára, 1943–1944-ben Eckhart Ferencsel együtt szerkesztette a *Századok* című folyóiratot, a háború után pedig a Magyar Történelmi Társulat megbízásából 1948-ig immár egyedül. 1947-ben négy pályázó közül (Berlász Jenő, Komjáthy Miklós, Paulinyi Oszkár, Wellmann Imre) őt választották az „Egyetemes és magyar gazdaság- és társadalomtörténeti tanszék” vezetőjévé. Akkoriban 28–40 évesen nevezték ki a tanszékvezetőket, és 70 évesen mentek nyugdíjba. E hosszú idő alatt tanítványi kör alakult ki körülöttük, iskolát teremtettek, s ez rányomta a bélyegét az adott tudományág fejlődésére. Az egyetemek számára pedig azért volt gyümölcsöző a tanszékvezetők – életkorukat tekintve – vegyes összetétele, mert idősek és fiatalok együtt dönthettek az egyetemi élet különféle kérdéseiben, s ez kiegyensúlyozottabb, harmonikusabb rendszert teremtett. Természetesen nem Berlász volt az egyetlen, aki fiatalon került ilyen pozícióba. Bónis Györgyöt is hasonló életkorban nevezték ki.

1948-tól a politikai-ideológiai fordulat folyamánként a Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemet átszervezték és Közgazdasági Karából létrehozták az önálló Magyar Közgazdaságtudományi Egyetemet. Ezzel párhuzamosan számos professzort eltávolítottak, illetőleg sokan épp e hatalmi változás következtében már egyáltalán nem juthattak katedrához (Csapodi Csaba, Fügedi Erik, Wellmann Imre és mások), pedig ők Berlással együtt ugyancsak iskolát teremtő professzorok lehettek volna. Hiszen mindnyájan a 20. századi magyar történetírás alapos felkészültségű, széles látókörű, nagy tudású képviselői voltak. Berlász Jenőt a „fordulat évében” áthelyezéssel a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárába irányították, ahol később 1956-os szerepe miatt állásvesztésre ítélték. Így került végül az Országos Széchényi Könyvtárba, s lett ez a sokakat átmentő intézmény az ő menedéke is egészen 1976-os nyugdíjba vonulásáig. A Nemzeti Könyvtárban egy ideig még folytatta a gazdaság-, a társadalom- és a jobbgáság-történet tanulmányozását, de utóbb fő kutatási területévé az intézmény- és könyvtártörténet vált.

Korai munkáira éppúgy, mint a későbbiekre a források mesteri kezelése, a lényegi összefüggések tárgyyszerű feltárása, a pontos hivatkozás és forráshűség, az adatgazdagság és a nagy áttekinthetőség volt a jellemző, vagyis a legfontosabb történetkutatói erények gyakorlati alkalmazása. Tanulmányai és könyvei jegyzetanyagának átnézése is nemcsak hasznos, de egyenesen élvezetes a történész és művelődéstörténész számára. Tudományos eredményei és megállapításai oly időtállóak, hogy bátran beépíthetőek a magyar könyvtártörténet és történettudomány nagy összefoglalásaiba. Bővíteni lehet őket, de mellőzni nem.

Könyvtárosként, egyetemi tanárként és történetkutatóként egyaránt a nemzeti közösséget szolgálta, nemcsak tudományos munkásságával, hanem segítőkész magatartásával is.

Az általa kidolgozott kéziratári dokumentum-kezelési módszert felhasználta mind a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, mind az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára. Ő kezdeményezte például a kéziratok hagyatékok együtt tartását, azaz ún. fondok kialakítását. Az így feldolgozott források révén pedig közvetve is segítette a kutatók eredményes munkáját. Mindhárom hivatás, melyet élete különböző korszakaiban gyakorolt, a szolgálat jegyében fogant. S ezt a fajta magatartást becsülte másokban is, amint arról *Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802–1867* című könyvének ajánlása tanúskodik: „Ajánlom e könyvet az Alapító és mindazok emlékének, akik Nemzeti Könyvtárunk kincseit gyűjtötték, gyarapították, megőrizték és használhatóvá tették.” Ebben a munkájában alaposan feltárta és elemezte az 1846-ra elkészült múzeumpalotába beköltöző két társintézmény: a Nemzeti Könyvtár és a Nemzeti Múzeum alapításának egymástól különböző időpontját (1802., illetve 1808/VIII. tc.), eltérő jogállását, gyűjtő- és feladatkörét. Fölhívta a figyelmet Széchényi Ferencnek ugyancsak a Nemzeti Könyvtár számára adott második adományozó levelére is, melyben a gróf a Magyar Nemzeti Múzeum országgyűlési alapítását József nádor kezdeményező érdemének ismerte el.

Politikai szempontból sokáig késleltették elismerését és kitüntetését, de a nyilvánvaló eredmények önmagukért beszéltek. Az előbbi műhöz fűződik rehabilitálásának első lépése, hiszen 1984-ben ezért és egész addigi munkásságáért megkapta a tudományok doktora címet. 1992-ben a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem (Budapesti Corvinus Egyetem) tanácsa szintén elégtételt szolgáltatott neki: címzetes egyetemi tanárrá fogadta. 1993-ban Szinyeyi József-díjjal jutalmazták, 1999 decemberében Magyar Örökség Díjjal tüntették ki. 2000-ben kapta meg a *Bibliothecarius Emeritus* címet az Országos Széchényi Könyvtárban. Mindezt, mind a Szinyeyi-díjat kiváló könyvtárosi munkájáért adományozták neki. 2001-ben, 90. születésnapjára jelent meg a nevét viselő emlékkönyv. Ugyanebben az évben Eötvös József-koszorúval tüntette ki a Magyar Tudományos Akadémia. 2011-től Budapest, IX. kerület Ferencváros díszpolgára, és ugyanettől az évtől az Országos Széchényi Könyvtár örökös tagja.

Benne olyan kitűnően fölkészült, nagy műveltségű embert ismertünk meg, aki a nehéz időkben is megőrizte erkölcsi tartását, akiben az etika a tudós alázatával párosult, aki nemcsak nagy felkészültségével, a történeti források alapos ismeretével tűnt ki, hanem e források szakszerű és pontos értelmezésével is. Szeretettel emlékezünk rá, a kitűnő tudósra, egykori kedves kollégánkra.

Méltatása, valamint a vele készült interjú és nyomtatásban megjelent műveinek bibliográfiája az alábbi dokumentumokban olvasható:

Magyar örökség, Laudációk könyve 1995–2000, Szerk. Farkas Márta, Bp., Magyarorszáért Alapítvány, 2001, 389–391.

Egy tudós könyvtáros pályája, Beszélgetés Berlász Jenővel, Melczer Tibor interjúja = *Gazdaságtörténet – könyvtártörténet*, Emlékkönyv Berlász Jenő 90. születésnapjára, Szerk. Buza János. Bp., MTA: BKÁE Gazdaság- és Társadalomtörténeti Kutatócsoport, 2001, 503–509; Berlász Jenő nyomtatásban megjelent munkáinak, tanulmányainak és cikkeinek bibliográfiája ugyanebben a kötetben: 511–551.; Az ebben felsorolt publikációk után jelent meg: *Erdélyi jobbság – magyar gazdaság* (Válogatott tanulmányok), Szerk. Buza János, Meyer Dietmar, Bp., Argumentum, 2010, 331 p. (Gazdaság- és társadalomtudományi kötetek, 5); VIZKELETY András, *Berlász Jenő 100 éves = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2011, 9, 56–60.

FÜLEP KATALIN